

Ampt Epe

Nr 97 – december 1991

REDAKTIE: Th. te Riele-ter Laak, Dorpsstraat 12, 8171 BP Vaassen,
telefoon 05788-1316

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden
van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'

'AMPT EPE'

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

De vereniging stelt zich onder meer tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de
geschiedenis van de Gemeente Epe

Lidmaatschap f 20,- per jaar

Bestuur:

Voorzitter:	W. Terwel Apeldoornseweg 41 – 8172 EH Vaassen Telefoon 05788-1455
Sekretaresse:	Th. te Riele-ter Laak Dorpsstraat 12 – 8171 BP Vaassen Telefoon 05788-1316
Penningmeester:	W. van Putten Hoofdstraat 80 – 8162 AL Epe Telefoon 05780-13579
Leden:	M. Endendijk F. Zandstra

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N. nr 0166-2023

Jaarverslag secretariaat

Vermeldenswaardige punten

Het ledenaantal van Ampt Epe bedroeg per 31 juli 1991 322. Er werden leden geroyeerd wegens het niet betalen van de kontributie, dit na herhaalde aanmaning. Het bestuur kwam driemaal bijeen. Het verenigingsblad „Mededelingenblad Ampt Epe” wordt, zodra de voorgedrukte omslagen op zijn, gewijzigd in „Ampt Epe”. Er staan meer artikelen in dan mededelingen. Het blad verscheen driemaal, waarvan één dubbelnummer. Traditie getrouw vond op 24 oktober 1990 de ledenvergadering plaats, waarna de heer Huib Ummels, de kenner bij uitstek van de Veluwe geschiedenis, ons een kijk gaf op het bloeiende verleden van de Veluwe. Deze avond maakte enkele introducees zo enthousiast dat zij zich opgaven als lid. Op 25 oktober zijn wij als bestuur op bezoek geweest bij de heer Zandstra. Door ziekte was hij genoodzaakt zijn bestuursfunctie neer te leggen. Hij ontving een boekenbon en het erelidmaatschap als dank voor zijn grote inzet voor onze vereniging. Zijn vrouw, zoals zo vaak een stille niet geziene steun en toeverlaat, ontving een boeket bloemen. Wij bezochten twee vergaderingen: in Harderwijk en in Voorst. Zij waren bedoeld om de band tussen de historische verenigingen van de noord-oost Veluwe nader aan te halen. Achterliggend doel was te komen tot een uitgave van een boek over historische buitenplaatsen op de noord-oost Veluwe. Inmiddels zijn wij overgegaan met gesloten beurs elkaar de verenigingsbladen toe te zenden. Een nieuwe rubriek in ons blad „Voor u gelezen” geeft een kleine indruk van de inhoud. Vaassen ging zijn 1100 jaar bestaan vieren en het bestuur besloot een dubbelnummer alleen met artikelen betreffende de geschiedenis van Vaassen, uit te geven. Het voorwoord werd geschreven door de heer Ch. de Loor, burgemeester van Epe. Tevens werden er leden van Ampt Epe aangezocht om hun medewerking te verlenen aan het gedenkboek „1100 jaren Vaassen”. In februari vulden wij de enquête in van het Gelders Oudheidkundig Contact. Het betrof de wensen van de historische en genealogische verenigingen in Gelderland. 13 mei was het de jaarlijkse kwartierlijke bijeenkomst van het Gelders Oudheidkundig Contact in het Mu-

seum Bronbeek te Arnhem. Deze werd bijgewoond door de voorzitter en de secretaris. 28 mei kwam het bestuur bij elkaar en besloot zich als historische vereniging te presenteren op de Cannenburgh Floriant. 3 juli rolde ons dubbelnummer in de bus bij de leden. Het werd gratis aangeboden aan de organisatoren van Vaassen 1100. Van 6 tot en met 10 augustus was de Cannenburgh Floriant. Op het voorplein van het kasteel plaatsten wij een bloemenmozaïek met het embleem en naam „Ampt Epe”. In de tent werd ons dubbelnummer te koop aangeboden. Eind september ontvingen wij het eindverslag en de conclusies van de enquête van het Gelders Oudheidkundig Contact. 5 oktober vond de 35ste contactdag van het Gelders Oudheidkundig Contact plaats te Zevenaar met als thema „Archeologie en Landschap tussen Zevenaar en Lobith”. Deze dag werd bijgewoond door de voorzitter en de secretaris. Voor de ledenvergadering besloten wij de heer E. de Jonge uit Apeldoorn te vragen om zijn lezing „Herengoederen op de Veluwe” te houden. De heer Loogman is als opvolger van de heer Zandstra in de Stichting Behoud gekomen namens Ampt Epe.

Jaarvergadering Historische Vereniging Ampt Epe

Donderdag 31 oktober hield de historische vereniging Ampt Epe haar jaarlijkse ledenvergadering. De voorzitter kon een 25-tal leden welkom heten. Hij moest de mededeling doen dat de spreker van de avond door ziekte verhinderd was. Uit het jaarverslag van het secretariaat blijkt dat het aantal leden 322 bedraagt. Enkele leden zijn geroyeerd omdat zij ondanks herhaalde aanmaningen hun contributie niet hebben betaald. Met naburige historische verenigingen is afgesproken om over en weer werkzaamheden en de uitgaven uit te wisselen. Financieel staat de vereniging er goed voor. De heren Vreugdenhil en Kreffer van de kascommissie bevonden de boekhouding uitstekend. In plaats van de aftredende heer Vreugdenhil, werd de heer Zweekhorst als nieuw lid van de kascommissie benoemd. Vanuit de vergadering werd aangedrongen op wat meer publiciteit rond de vereniging. De pers zou wat vaker ingeschakeld moeten worden als er activiteiten te melden waren. Als er in de vereniging een genealogie-groep aan het werk ging zouden er absoluut meer leden komen. Wie neemt het voortouw en gaat met een groepje aan het werk? De heer Geerts bereed nogmaals zijn

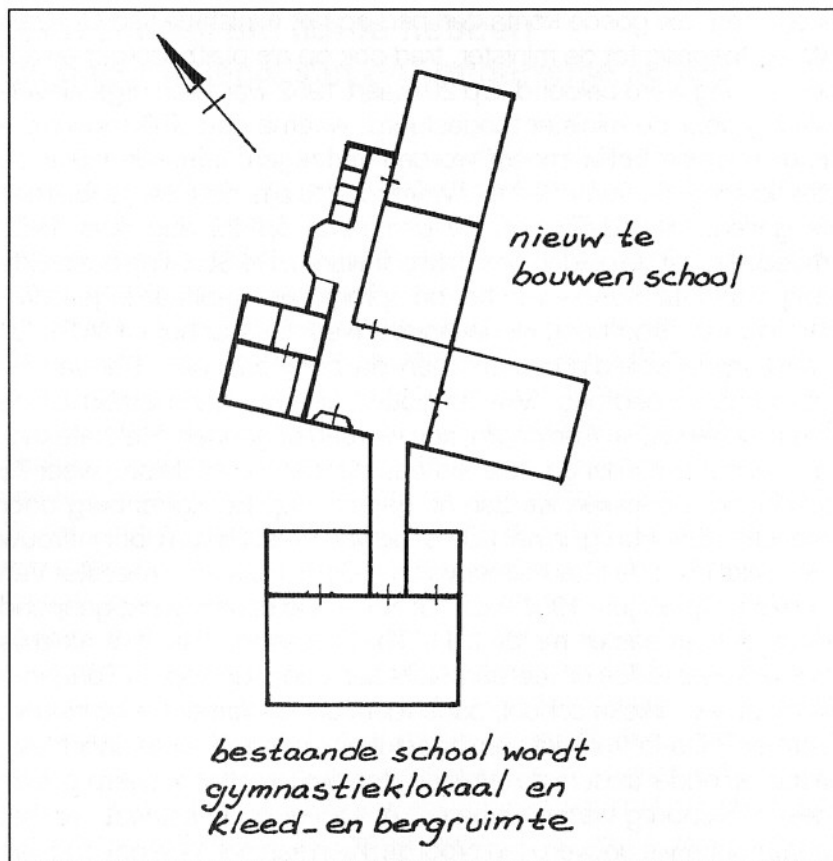
stokpaardje: „Ampt Epe sta op de bres voor het behoud van monumenten in Epe! Er verdwijnt steeds wat”. Het 100ste Ampt Epe nummer staat voor de deur. Laat iedereen z'n gedachten er over laten gaan, hoe dat nummer er uit moet gaan zien. Van één der leden ontvingen wij op voorhand al een interessante suggestie. Een voorstel om de verhalen achter de oude boerderijen in de gemeente op te sporen en in boekvorm uit te werken vond veel bijval. Hetzelfde geldt voor oude liederen die dreigen uit te sterven. Het zou goed zijn ze op de band op te nemen en de teksten proberen te achterhalen. Het was een geanimeerde vergadering, waarin de leden een goede betrokkenheid betoonden. Na sluiting van de vergadering werd het moeilijk. Er waren flink wat mensen voor de lezing „Herengoederen op de Veluwe” gekomen. Ook voor hen had de voorzitter de vervelende mededeling dat de spreker van de avond door ziekte verhinderd was. Gelukkig schoot de heer Schut te hulp. Hij gaf een korte uiteenzetting over het ontstaan van ons dialect. Ons dialect komt uit het West Germaans maar is geen Saksisch. De Saksen zijn niet verder gegaan dan Deventer en hebben geen invloed gehad op onze taal. Vanuit het zuiden kwam via economische invloeden ook taalbeïnvloeding voor. Een voorbeeld daarvan is de klank oe. Via Brabant-Holland naar het oosten is de Germaanse oe - u en ui geworden. „Riepe peren” (ie = oervorm) is via i - ij klank geworden tot rijpe. De taal kwam van degenen die het voor het zeggen hadden: Utrecht de geestelijke overheersing; Holland de economische macht. Dialect is een oude taal, waar je je niet voor hoeft te schamen. Het is veel ouder dan het Algemeen Nederlands. Je kunt er in dichten, lezingen houden en preken. De heer Schut spreekt het soms bij huwelijkssluitingen. Voor de uitoefening van je vak gebruik je het Algemeen Nederlands om voor iedereen begrijpelijk te zijn. In alle dialecten sluipen vreemde woorden. Vroeger bleef je op één en de zelfde plek, maar nu ga je weg van je geboortegrond en sta je onder invloed van andere dialecten en talen. De heer Schut besloot met een suggestie aan Ampt Epe: „Spoor de stukjes van Alve (Aaltje van den Bremen-van Vemde: „Hempsknöpies” op en zorg dat ze bewaard blijven. Ze zijn een voorbeeld van echt goed dialect gebruik. Een welgemeend applaus was de dank van de aanwezigen. Een enkeling maakte nog gebruik om enkele tijdschriften van andere historische verenigingen in te kijken.

„Een school om lief te hebben”

De geschiedenis van de Tongerense school (slot)

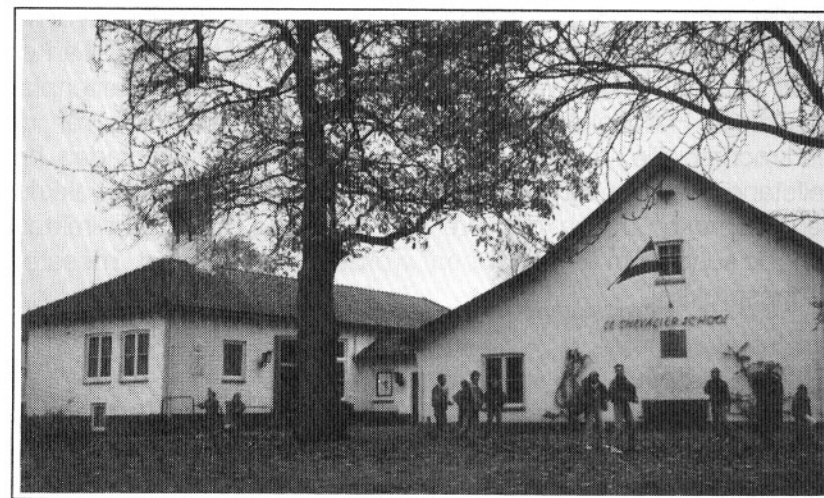
In de oorlog, tijdens een van zijn kontakten met de jeugdherberg in Ernst, ontmoette meester Kuijlenburg de heer B. H. van der Waals, architect in Amsterdam. Van der Waals logeerde zo nu en dan in de jeugdherberg en tijdens wandelingen die zij dan samen over Tongeren en omgeving maakten, werd gesproken over de geringe afmetingen van de school en hoe het eigenlijk zou moeten zijn bij het Daltoniserend onderwijs. Vage ideeën nog, die na de oorlog duidelijker gestalte kregen en die werden voorgelegd aan het bestuur en de oudercommissie. In de loop van de vele gesprekken liep het bestuur warm voor de plannen en begon de lange weg van het verkrijgen van bouwvergunning en financiering van het project. Praten met de gemeente, bestuur en architect, praten met het ministerie, beperken van de wensen, weer praten met de gemeente tot het bestuur op 10 februari 1951 een brief aan de gemeenteraad stuurde met het verzoek nieuwe leslokalen te doen bouwen en de oude school te verbouwen tot gymnastieklokaal. Op 2 mei 1951 valt het besluit van de gemeente om medewerking te verlenen aan de bouw van een nieuwe school alsmede de aanschaf van meubilair en verdere benodigdheden. Het bestek kwam in augustus 1951 gereed. Er was echter geen sprake van bouwen want het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (O.K. en W.) gaf voorrang aan geheel nieuw op te richten scholen. Weer overleggen met gemeente, inspekteur van het lager onderwijs, inspekteur van de volksgezondheid, waarna het bestuur op 9 maart 1952 in een brief aan de minister om een urgentieverklaring verzocht: „... gezien de grote moeilijkheden waarvoor het schoolhoofd zich geplaatst ziet in verband met het stijgende aantal leerlingen en het verre bij de eisen des tijds ten achter blijven van het oude gebouwtje, dat door de Inspekteur der Volksgezondheid reeds geruime tijd geleden definitief werd afgekeurd . . . ” en „... ondanks alle pogingen van de Inspekteur van het Lager Onderwijs te Apeldoorn het niet mogelijk was gebleken de vernieuwing van ons afgekeurde schoolgebouw voor 1952 op de urgentielijst te plaatsen”. De vader van een van de

leerlingen, die goede kontakten had op het ministerie van O. K. en W. en toegang tot de minister, trad ook op als pleitbezorger en alle inspanning werd beloond. Op 20 maart 1952 werd een urgentieverklaring door de minister toegestuurd, waarna nog „Rijksgoedkeuring” voor de bouw moest worden verkregen. Intussen bleek de financiering, die verondersteld werd rond te zijn, nog wat problemen te geven. Uiteindelijk kon de gemeente op 23 augustus 1952 meedelen dat de gelden beschikbaar waren. De Stichting beschikte nog over f 23.500.— van het oorspronkelijke kapitaal, ingeschreven op het Grootboek Nederlandse Werkelijke Schuld (NWS). Dit werd vrijwel volledig besteed aan de borgsom, die 15% van de bouwkosten bedroeg. Met de bouw, die was aanbesteed bij de firma W Aartsen in Apeldoorn, kon worden begonnen. Het betekende niet dat er een lange vakantie was ingegaan voor de ongeveer 75 leerlingen. De lessen werden nu gegeven op de Korrenberg door meester Kuijlenburg, in het Koetshuis van West Raven door juffrouw Hendriks en in de bijlartkamer van het Oude Huis door meester Van Huijzen. Op 30 juni 1953 was het zover. De school werd geopend door burgemeester mr dr I. N. Th. Diepenhorst en het Veluws Nieuws besteedde er veel aandacht aan onder de kop „In Tongeren verrees een unieke school, oude roem als fundament voor nieuwe vormen”. De loftrumpet werd gestoken voor school en inrichting, waarvan onder andere de tafels en stoeltjes naar het ontwerp van de heer Kuijlenburg waren gemaakt. Al was er nog heel wat van het oorspronkelijke ontwerp ten prooi gevallen aan het rode potlood van het ministerie, wat er stond was gewoon een unieke school. Niet lang hierna wilde meester Kuijlenburg, die nog meemaakte dat het aantal leerlingen tot 105 steeg, nog een nieuwe uitdaging aangaan en elders solliciteren. Op 16 juli 1955 verliet hij de school om de leiding op zich te nemen van een nieuwe openbaar lagere school in Maarssen. Meijuffrouw Hendriks verliet de school op 16 maart 1956 om les te gaan geven op de gemeentelijke school voor leer- en opvoedingsmoeilijkheden te Delft. Na het vertrek van de heer Kuijlenburg werd de heer G. D. van der Werff, die al twee jaar als onderwijzer op school had gewerkt, hoofd der school. Hij vervolgde het Daltoniserend onderwijs, maar verliet de school na vier jaar in augustus 1959. De volgende 15 jaar zou de heer J. Poppema leiding

geven aan de school, daarbij een klassikale aanpak volgend. Op 2 augustus 1968 bestond de school 100 jaar. Na de sobere viering van het 75-jarig bestaan was het gerechtvaardigd van dit eeuwfeest iets moois te maken. Daarvoor hebben de heer Poppema en de oudercommissie dan ook ruimschoots gezorgd. Het programma omvatte twee dagen. Op vrijdag 21 juni werden bloemen gelegd op de graven van de meesters Wesseldijk en Hendriks en werd een krans geplaatst bij de gedenksteen van Charles le Chevalier. 's Avonds was er een receptie en in het handenarbeidlokaal een tentoonstelling met tekeningen van leerlingen en foto's en geschriften van de voorgaande 100 jaar. Op zaterdag 22 juni werd er uitbundig feest

gevierd met kinderspelen en de jeugdrevue „Gouden regen”, waarvoor een deel van de wei van buurman Witman was ingericht. Omdat het niet mogelijk was gebleken om iedereen de eerste avond te ontvangen, was er weer een receptie. De dag eindigde met een gezellig samenzijn, dat werd opgeluisterd door een band van oudleerlingen. In juli 1974 nam de heer J. H. van Elten de leiding over en begon geleidelijk aan weer naar de Daltonprincipes toe te werken. In 1983 werd toestemming ontvangen om een kleuterklas te beginnen. Hiermee werd vooruit gelopen op de basisschool, de lagere school van de toekomst voor kinderen van 4-12 jaar. Dit enthousiast inspringen op de toekomstige ontwikkelingen veroorzaakte wel een huisvestingsprobleem. Een van de drie leslokalen werd voorheen gebruikt als handenarbeidlokaal. Daarvoor werd nu verhuisd naar de hal van de school. Verder was het voor de kleuters bestemde lokaal te klein als speelwerklokaal. De gymzaal zou als speellokaal moeten dienen. Verbetering van de gymzaal en verkleedruimte stond al lang op het verlanglijstje en nu kwam het er van. Architect Vreugdenhil en bouwbedrijf Wissel verwezenlijkten de aanpassing, waarbij onder andere twee nieuwe kleedlokalen en een beter toegankelijke opbergruimte voor materialen werden gerealiseerd. Op 31 augustus 1984 werd de nieuwe accommodatie geopend door de inspecteur van het lager onderwijs J. W. Prinsen. In de loop der jaren varieerde

het aantal leerlingen nog al en daarmee het aantal leerkrachten. Door de uitbreiding van de school in 1953 maakte meester Kuijlenburg een maximum van 105 leerlingen mee. Dat verminderde daarna weer, tot in 1958 de heer Van der Werff 96 leerlingen telde. Tijdens het 100-jarig jubileum waren er 47. De Tongerense school van 1991 wordt door bijna evenveel kinderen bevolkt als 120 jaar geleden, maar van de 53 leerlingen die de school nu bezoeken komt het merendeel uit Epe en omliggende plaatsen. Er wordt met evenveel enthousiasme en liefde les gegeven als voorheen en de kinderen gaan met plezier naar school. Zij hebben aanzienlijk meer ruimte dan de kinderen van meester Wesseldijk. Nog steeds is het streven mondighe kinderen af te leveren, die zelfstandig kunnen werken en die een goede basis hebben om verder te komen. De weg waarlangs dat wordt bereikt is niet te vergelijken met het verleden. De basisschool, waarin het kleuteronderwijs is geïntegreerd, kent geen schoolhoofd maar een directeur. Deze rapporteert niet meer schriftelijk aan het bestuur, zoals meester Wesseldijk dat aan de eigenaar deed. Door deelname aan bestuursvergaderingen houdt hij het bestuur op de hoogte van de gang van zaken en vindt uitwisseling van ideeën plaats. Daarnaast is er het telefonisch contact. Met het „team” stelt de directeur het schoolwerkplan samen, waarin een volledige omschrijving van het schoolgebeuren wordt gegeven. Na goedkeuring door de medezeggenschapsraad en bestuur wordt het plan ingediend bij de inspekteur van het Basisonderwijs. Aan de hand van het schoolwerkplan wordt jaarlijks een activiteitenplan opgesteld. Het Daltononderwijs vraagt extra inspanning van de leerkrachten die, onder andere met behulp van taakbladen het zelfstandig werken van de kinderen stimuleren. Er wordt in vakkringen gesproken over roldoorbrekend onderwijs, maar de directeur van „de school om lief te hebben” wordt nog steeds met „meester” aangesproken.

J. C. Kreffer.

Geraadpleegde bronnen

Rijksarchief Gelderland te Arnhem, de archieven van het landgoed Tongeren.
 Gemeente archief Epe, Nieuws- en Advertentieblad voor Epe, Heerde, Wijhe, Olst en omstreken.
 Archief van de Le Chevalier's Stichting
 R. Wartena, Tongeren, de geschiedenis van een Veluwe buurschap, de Walburg Pers, Zutphen 1979.
 Dr P. Th. F. M. Boekholt en dr E. P. de Booij, Geschiedenis van de school in Nederland, Uitg. van Gorcum, Assen/Maastricht 1987.
 Dr L. Dasberg en drs J. W. G. Jansing, Meer kennis, meer kans, Uitg. Fibula-van Dishoech, Haarlem 1978.
 Prof. W. van der Vlugt, Meester Wesseldijk 1844-1908. School en Leven tiende jaargang nr 21, 21 januari 1909.
 Margot van der Vlugt, Herinneringen aan Tongeren, „vroeger” toen ik een kind was, juli 1958.
 J. C. Baronesse van der Felz-Rauwenhoff, Dagboek uit de tweede wereldoorlog.
 Voordracht van de heer A. van Ernst bij het 25-jarig ambtsjubileum van de heer D. Hendriks.
 Herinneringen aan den jubilaris - meester Hendriks 1909 - 1934.
 Gesprekken met de heer L. van den Bremen, de heer T. Brummel, de heer J. H. van Elten, mevrouw E. Hendriks, de heer en mevrouw Kuijlenburg, de heer H. van Vemde en de heer B. H. van der Waals.

IJdele marechaussee's ??????

De kwaliteit van de kleding liep in de tweede wereldoorlog langzaam maar zeker terug. Ook de marechaussee werd hiermee geconfronteerd en in 1942 was het al zover dat men het bij de rijwioldiensten presteerde binnen twee weken een nieuwe rijbroek door te slijten. Teneinde dit euvel zoveel mogelijk te voorkomen laat de majoor der marechaussee W. G. F. A. Walt Meyer namens de Gevolmachtigde van de reorganisatie der Nederlandsche Politie op 30 april 1942 het volgende schrijven uitgaan . . .

„Gevolmachtigde voor de Reorganisatie
van de Nederlandsche Politie
Nr 29751

Onderwerp: Rijbroeken (klachten; doublures).

's Gravenhage 30 april 1942

Naar aanleiding van de gerezen klachten omtrent de kwaliteit en de spoedige slijtage van de rijbroeken deel ik U het volgende mee.

- I. De in vele gevallen spoedig optredende slijtage is deels te wijten aan den dikwijls uit onkunde en ijdelheid voortspruitenden-gestelden eisch, dat de rijbroek over de knieën volkomen strak moet zitten en de lengte tusschen het kruis en de knie zoodanig moet zijn, dat de rijbroek, in staande houding ook dan geheel moet 'glad' vallen. Een rijbroek, welke aan dergelijke absurde eischen voldoet, is practisch een onding; aangezien een rijbroek in tegenstelling met een lange pantalon, op twee plaatsen, n.l. op en onder de knieën en om het middel wordt vastgehouden, moet de lengte en ruimte tusschen die plaatsen zoveel speling toelaten, dat men kan paardrijden en fietsen, zonder de toch al zwakkere stof aan te groote spanning bloot te stellen. Eischen als vorenbedoeld mogen niet meer worden gesteld. Ik verzoek U daarom, aan de keurende officieren op te dragen, in het bijzonder te letten op voldoende ruimte der rijbroeken op de knie en tusschen de knieën en het kruis. Het

is mijn wensch, dat zulks gecontroleerd wordt door het in de spreidstand doen plaatsnemen op een stoel (leuning voor den romp) en het doen maken van een diepe kniebuiging. Rijbroeken die daarbij kennelijk te strak zitten, moeten worden afgekeurd; ook indien de afnemer vindt, dat de rijbroek 'netjes' zit. De kleermakerijen zijn ter zake door mij onderricht.

- II. Als maatregel ter compensatie van de huidige kwaliteit der grondstoffen wordt, na gehouden overleg met de kleermakerijen, het volgende bepaald:

- a. Voor het personeel onder Uw bevel, hetwelk een z.g. fietsdoublure wenschte te ontvangen, kan door de zorg van den administrateur rechtstreeks aan de contract-kleermakerij toezending worden verzocht van het gewenschte aantal fiets doublures, welke per stuk f. 1.85 kosten. Dat bedrag kan op het schuldboekje van de betrokkene worden geboekt, de man zelf moet de doublure door een plaatselijke kleermaker laten opstikken en de kosten daarvan betalen.
- b. Nieuwe rijbroeken zullen vóór de aflevering van een fietsdoublure worden voorzien, waardoor de prijs van de rijbroek met f. 2.25 wordt verhoogd. Ik teken hierbij aan, dat alle fietsdoublures van lichtblauw whipcord of laken worden vervaardigd, vanzelfsprekend zullen geringe kleurafwijkingen niet te vermijden zijn. De fietsdoublures moeten 12 c.m. beneden het kruis en tot 2 cm. over den tusschennaad heen loopen; zij mogen derhalve niet in dien naad worden vast gestikt, angezien zulks alleen den naad verdikt en eerder grootere dan geringere slijtage veroorzaakt".

W. Terwel.

Historisch overzicht van de tot standkoming van diverse kaarten in de gemeente Epe (2)

De kaartendrukkers

Amsterdam is in de 17e eeuw het wereldcentrum van de cartografie geweest. Dat kwam door de op hoog peil staande grafische industrie, omdat er veel kunstenaars woonden en er was een grote internationale afzet van kaarten. Ongeveer 1450 kwam men op het idee kaarten te drukken. Vóór die tijd werd elke kaart veelal afzonderlijk getekend en ingekleurd. Het vermenigvuldigen vroeg ook om artistieke gaven. Door middel van houtblokken, houtsnijmesses en inkt konden meerdere kaarten van gelijke afbeelding worden gemaakt. Van de afbeeldingen in het hout gesneden groeven werden met dikke inkt gevuld, waarna de oppervlakte werd schoongemaakt, daarna werd vochtig papier op de afbeelding gelegd en met behulp van een roller werd de afbeelding op het papier gedrukt. Een grote vooruitgang kwam toen het hout door koperen platen werd vervangen. De houtsnijmesjes werden door „burijnen” (graveernaalden) vervangen, waarmee nu de kaarttekeningen in het koper werden gegraveerd. Ook hier moesten de verdiepte lijnen weer met inkt worden ingewassen. Daarna kon met een zware pers op vochtig papier de afdruk worden gemaakt. Jan Luyken maakte in 1766 in het boek „Spiegel der menschelijke Bezigheden” onder andere ook afbeeldingen van de „Plaatsnijder” en de „Plaatdrukker”. De oudst bewaarde houtsnede-kaart dateert uit 1472. Tot het begin van de 19e eeuw zou er niets aan de koperdruk veranderen. Evenwel omtrent 1800 begon een Tsjech te experimenteren met vetkrijt op lithografische steen te tekenen. Dat ging na enige tijd ook goed en werden al gauw de koperplaten afgeschaft. Vóór de steendruk werden nogal eens koperen platen van andere kaarttekenars „uitgeleend” aan derden die er dan iets aan veranderden en/of toevoegden en zo kon er dan weer een nieuwe kaart worden uitgegeven. De koperdruktechniek werd door de Amsterdamse uitgever Isaäc Tirion met veel succes toegepast. Hij zag er dan ook geen been in koperplaten met kaartafbeeldingen „uit te lenen” en die na enige veranderingen te hebben laten ondergaan, als nieuwe kaarten te drukken en uit te geven.

De Plaatdrukker

't Geent hert insich besluit, Dat drukt het van sich uit.

*'t Papier geleege op de Plaat,
Mits dat het door de persing gaat,
Ontvangd een Afdruk van Zyn weesen:
De Ziel gedrukt op 't Eeuwich Goed,
Ontvangd Gods Beeld in Zyn Gemoed,
Waar door hy eeuwich werd gepreessen.*

Het testament van Margaretha van Reede, douarière Jan Hendrik van Isendoorn à Blois

Coram H. J. van Eck en E. T. Grothe, Scab's Compareerde Vrouwe Margaretha van Rheede, Douarière Cannenburg, siek te bedde leggende edogh haar verstand en memorie volkomen machtich gelijk ons is gebleken, verklaarende in overdenkinge van de seekerheit des doods en d'onseekere ure van dien en niet geneegen zijnde uyt dese weerelt te scheyden vooraleer over Haare tijdelijke na te latene goederen te disponeren navolgende dispositie gemaakt te hebben. Soo is 't dat de vrouwe tetratrice verklaarde te legateeren, gelijk sij legateert mits en kragt deesen aan Haar olsten neef of kleynsoon Carel Augustus van Dobbelsstein tot Eijnenburgh de goederen soo als die door de doot van Haar broeder wijlen den Heer Generaal van Ginkel op Haar Hoogwelgeb. zijn verstorven en gedevolveert, soo Leen als allodiaal, geen van alle uitgesondert, ende ook sonder onderscheit waar deselve geleege of te vinden mogen zijn. Voorts alle actien en crediten soo Haar H.W. geb. van of aan dien boedel van welgem. Heer Generaal van Ginkel zijn competeerende. Voorts alle revenuen of renten welke de Vrouwe comparante nogh te goede heeft en op Haar sterfuire hebben sal, sonder onderscheijt, van welke goederen of waar die geleege zijn. Voorts ook alle Haare gereede Effecten en meubelen, soo de Vrouwe Testatrice binnen Arnhem, Aaken, Maesseick, Weerd, op 't Casteel den Eynenburgh en den Haag is hebbende, mits den gemelden Haar kleynsoon den Heer Carel Augustus van Dobbelssteijn tot Eynenburgh daar tegens op sig sal neemen te betaelen en te voldoen soodane schulden als de Vrouwe Testatrice binnen Arnhem, Aaken, Maesseyk, Weerd en den Haag tijde van Haar afsterven schuldig mogte wesen volgens Liquidatien gehouden ofte houden met Haar H.W. geb. Dogter de Freule Odillia Ursula van Ysendoorn á Blois. Alles egter met desen verstande dat inval de voorschreven schulden onvermoedelijk uit de gelegateerde goederen niet mogten kunnen vallen, alsdan den Welgem. Heer C. A. van Dobbelsstein tot Eynenburgh ook niet verder in bovengem. schulden gehouden en aanspreekelijk sal zijn als voor en soo verre die

goederen werkelijk tot betalinge van Haar Testatrice's schulden voornoemt sullen kunnen verstreken. Voorts is Haar Vrouwe Testatrices willen dat Haar H.W.Geb. Soon, den Heer Generaal van Cannenburg sal hebben en behouden de meubilaire goederen op Cannenburg als het groene moore ledikant met het toebehoor en 't swarte Oost Indische verlakte Cabinet, stoelen met Fluweel en wat verder aldaar op den huysen den Cannenburg mogte verbleeven zijn; waar tegens sijn H-W geb. sal moeten lasten d' onkosten der Begraffenisse van de Vrouwe Testatrice. Verklarende de Vrouwe Testatrice dat dit Haar ernstige wille en begeeren is die Haar H.W. geb wil, dat na Haar Doot punctueel sal worden nagekoomen, hetzij als een testament, codicil, legaat, praelegaat, gifte onder de Leevende of ter saake des doods of hoe hetselve het best sal kunnen bestaan.

Actum Arnhem den 8 januari 1748 des avonds ongeveer om agt uren.

mij praesent.

J. Grothe

secretaris

Gemeente Archief Arnhem

Inv. nr 482

folio 118

Wanneer wij dit testament eens wat nader bekijken kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken dat haar nalatenschap niet zo veel meer voorstelt. Zij spreekt van haar gereede effecten en meubelen die zij in een aantal plaatsen bezit. Als hoofdbestanddeel noemt zij de goederen die zij uit de nalatenschap van haar broer Reinier van Reede van Ginkel heeft ontvangen. Alles is voor een kleinzoon Carel Augustus, één van de kinderen uit het huwelijk van Margaretha's dochter Reinira Barbera van Isendoorn à Blois met Borchard Carel Joseph van Dobbelsstein tot Eynenburgh. Deze erfgenaam moet er wel wat tegenoverstellen want hij dient er voor te zorgen dat de schulden van Margaretha worden voldaan. Zijn enige troost is het feit dat hij voor nooit meer aansprakelijk kan worden gesteld dan de waarde van de hem toegedeelde nalatenschap. Haar zoon Fred. Johan van Isendoorn à Blois, Heer van Cannenburg dient haar begrafenis te verzorgen. Daar het begraafboek van Vaassen pas in 1760 begint is het niet mogelijk vast te stellen of Magaretha in de

grafkelder van de Cannenburch in de Ned. Herv. kerk van Vaassen is bijgezet. Evenmin is het mogelijk omtrent de begrafenis kosten iets te vinden, daar het journaal van inkomsten en uitgaven van Anna Margaretha van Renesse eerst in 1750 aanvangt. Er is echter nog een ander probleem: Haar broer Reinier van Ginkel is in mei 1747 in Berlijn overleden. Op 18 mei 1747 machtigt Margaretha van Reede Mr Johan Conrad Copes van Hasselt, Mombler des Furstendoms Gelre en Graafschap Zutphen om haar belangen te behartigen in zake deze nalatenschap. Reinier heeft een testament gemaakt op 3 december 1727 en als enig en universeel erfgenaam aangewezen Frederik Willem van Reede, de tweede zoon van zijn overleden oudste broer. Codicils uit de jaren 1745 en 1747 hebben dit nog eens uitdrukkelijk vastgelegd. Frederik Willem, in 1742 getrouwd met Louise Isabella Hermeline van Wassenaar Duivenvoorde en al vader van drie kleine kinderen sterft nog in 1747. De afwikkeling van de erfenis was nog lang niet tot stand gekomen en gaf grote problemen daar Frederik Willem geen testament had nagelaten. Zou Margaretha nog een stille hoop hebben gehad dat er voor haar nog een kans in zat op een gedeelte van de erfenis van haar broer? Het is beslist niet de bedoeling van Reinier geweest, want zijn testament bepaalde dat bij vooroverlijden van Frederik Willem, de oudste zoon van de Heer van Herreveld erfgenaam zou worden. Margaretha heeft dus niets van haar broer geërfd. Heeft zij misschien met dit testament eventuele schuldeisers tot haar dood van de deur willen houden? Een antwoord op deze vraag zal wel nooit gegeven kunnen worden.

W. Terwel.

Literatuur:

Het kasteel Amerongen en zijn bewoners door A. W. J. Mulder; Reinier van Reede van Ginkel en Frederik Willem van Reede van Athlone door J. Aalbers (Jaarboek Oud-Utrecht 1982).

Boekbespreking

„De weg welken God gehouden heeft met Christina van den Brink, geboren te Vaassen den 5 januarij 1747 en overleden te Apeldoorn den 12 julij 1817”.

Het boek

In september 1991 kreeg ik voor de archiefbibliotheek van L. van den Bremen een oud boekje. Het is gedrukt door I. J. Malga te Nijkerk in 1873 en is de zesde oplage van het bewuste werk. De titel luidt: „De weg welken God gehouden heeft met Christina van den Brink, geboren te Vaassen den 5 januarij 1747 en overleden te Apeldoorn den 12 julij 1817. DOOR HAAR ZELVE OPGETEKEND”. Als ik goed heb gekeken, komt het niet voor in de bibliografie van Epe door Elisabeth Berkhout. Het boek is gedrukt in gotische letters en is 110 pagina's groot. Er is een inleiding bij in gewone letters van tien pagina's, geschreven door „E.D.G.”, die ons niet al te veel wijzer maakt over wanneer de eerste oplage is gedrukt, noch wat de feitelijke achtergrond van de schrijfster was. In wezen is de inleiding meer van het zelfde kaliber als het boek zelf: een oproep aan de lezer om zich te bekeren tot God; met dat doel is dit boek door Christina geschreven. Zij beschrijft haar bekering en die van haar vader, twee broers en twee zussen uitgebreid (haar moeder was reeds bekeerd voordat de kinderen geboren waren). Daarbij geeft zij, jammer genoeg voor de geschiedschrijving van Vaassen, zeer weinig achtergrondinformatie over het dagelijks leven. Overigens mogen wij haar dat niet kwalijk nemen, omdat het haar nu eenmaal om iets anders te doen was. Frappant is, dat zelfs in 1976 dit boekje nog herdrukt is door uitgeverij Kool te Venendaal. Onze voorzitter Terwel toonde mij zo'n exemplaar. Deze laatste oplage is inmiddels uitverkocht, aldus de uitgeverij De Banier in Utrecht, welke Kool heeft overgenomen.

De achtergrond

Wat er wel aan geschiedkundige wetenswaardigheden in staan, wil ik graag aan u doorgeven. De genealogische achtergrond die ik er

bij heb gezocht, vindt u achteraan dit artikel. Christina is geboren in 1747 en haar bekeringsgeschiedenis en die van haar familie speelt zich af in de zeventiger jaren van de achttiende eeuw. In die tijd ligt het zwaartepunt van dit boek. Zij heeft het boek ook vrijwel direkt daarna geschreven en als het tijdens haar leven reeds voor het eerst is uitgegeven, dat moet de titel later dus nog aangevuld zijn met de overlijdensdatum van de schrijfster (welke overigens één dag fout is, zij overleed op de dertiende juli 1817).

Gegevens uit het boek

(de bladzijden uit het boek staan tussen haakjes achter de feiten). De kinderen in Vaassen in de achttiende eeuw speelden (15). Op zich is dit uiteraard geen verrassing, maar toch is het goed om dit eens expliciet vermeld te zien. Ook het gewone is historiel! Als kind kon Christina, wanneer zij rechtop in bed zat, 's avonds de gesprekken van haar moeder met vrome gasten volgen. Toen zij 22 jaar oud was deed zij belijdenis (16). Zij vertelt er niet bij dat dat in Hattem was, maar dat weten wij intussen wel. Zij zal daar ongetwijfeld hebben gediend. Zij woonde daar nog ruim vier jaar vooraleer zij naar Vaassen terugkeerde. Een jaar later ging zij in Amsterdam dienen (19). De reis naar die grote stad voerde over Elburg, waar men waarschijnlijk naar toe liep en waar men scheep ging om de Zuiderzee over te varen (75). Er was minstens twaalf uur mee gemoeid (62, 65). Christina gebruikte eens vier vrije dagen (van donderdag tot en met zondag) om heen en weer te reizen. Donderdagavond laat kwam zij in Vaassen aan en vertrok weer op zaterdagochtend. De vrijdag kon zij bij haar familie zijn. Haar eerste „dienstje” in Amsterdam was bij mensen van wie zij zondags niet naar de kerk kon gaan. Dat viel haar tegen, want zij had dat als vanzelfsprekend aangenomen (20). Bij deze werkgevers was zij een half jaar. Daarna was zij bij mensen waar zij eens per zondag naar de kerk kon gaan (34). Zij noemt de Amsterdamse predikanten Broers (32), Eik (40), Ten Brink (45) en Perzonius (47) en zij kerkte in de Noorder- en Westerkerk (beiden aan de Prinsengracht, niet ver van elkaar). In de loop van het eerste jaar in Amsterdam is Christina bekeerd. Zij schreef verscheidene honderden brieven aan haar grote familie. Elke twee tot drie weken ging er een groot pak brieven van Amsterdam

naar Vaassen. Christina schreef meer dan zij at of sliep. De brieven bevatten met name oproepen tot bekering (61). Haar jongste zus Janna kwam ook in Amsterdam wonen (64) en zij ontmoetten elkaar dagelijks (89). Janna is in Amsterdam bekeerd. Een kwartaal daarna in 1776, moet zij daar zijn overleden (99). Ook haar oudste zus verbleef in de stad aan het IJ (84). Christina en haar zussen waren in Amsterdam toen op 19 december 1775 hun vader in Vaassen overleed. Haar moeder schreef haar dat pas op 14 januari 1776! (82 en 77). Onduidelijk is of Christina op andere wijze al eerder van deze gebeurtenis op de hoogte was gesteld. Dat kan natuurlijk best. Het zwaartepunt van haar moeders brief lag in de bekering van haar vader en niet in zijn overlijden. In de loop van 1776 is Christina ziek geworden (100) en heeft zij drie of vijf maanden in Vaassen op het ziekbed doorgebracht. Na haar herstel is zij in Apeldoorn gaan wonen bij haar jongste broer Gerrit (101). Waarschijnlijk heeft zij toen pas haar attestatie in Amsterdam opgevraagd (20 maart 1777), want zij is van daar rechtstreeks als lidmaat in Apeldoorn ingeschreven (27 maart 1777). Kort daarop heeft zij aldaar dit boek geschreven.

Verdere levensloop en achtergrond

Pas zeven jaar later is Christina te Apeldoorn getrouwd en heeft zij nog vier kinderen gekregen. Van deze gebeurtenissen is echter niets meer in het boek terug te vinden, want dat is in 1777, of hooguit in 1778 afgerond. Blijft nog de vraag of het manuscript tot haar dood bij haar op de plank lag of dat het al tijdens haar leven is uitgegeven. Christina was afkomstig van niet onbemiddelde ouders. Haar vader bleek in de liberale gift (een belasting) in 1748 te zijn ingedeeld in de klasse die van 500 tot 1000 gulden was gegoed. Ongetwijfeld heeft zij ook een, voor die tijd en zeker voor meisjes, goede scholing gehad, want zij schreef veel. Weliswaar zijn haar zinnen geen schoonheden qua bouw, maar toch. Ds van der Zee wijdde enige zinnen aan Christina in zijn kerkgeschiedenis van Vaassen.

Genealogische achtergrond

N.B. hier is niet geprobeerd volledig te zijn. Alleen de naaste familie is weergegeven en slechts één neef staat er bij omdat hij schoolmeester in Vaassen was. Christina's echtgenoot was eveneens

schoolhouder. Voorwaar een milieu waarin destijds meer werd geschreven dan door de gemiddelde Veluwnaar.

I HEIMEN HENDRIX, geboren rond 1674.

Hij was gehuwd met een vrouw die, zoals toen gebruikelijk was, niet wordt genoemd bij de doop van de kinderen. Uit dit huwelijk:

1 ANDRIES HEIMENSZ (VAN DEN BRINK), volgt onder II.

II ANDRIES HEIMENSZ (VAN DEN BRINK), zoon van Heimen Hendrix (I), gedoopt te Vaassen op 30 november 1704, overleden aldaar op 19 december 1775, 71 jaar oud. Hij is ondertrouwd te Vaassen op 17 mei 1743 en getrouwd aldaar op 9 juni 1743 voor de kerk, op 38-jarige leeftijd met AELTJE KROON (20 jaar oud), dochter van Gerrit Kroon en Stijntje de Goeijen, gedoopt te Vaassen op 29 november 1722. Uit dit huwelijk:

1 HEIMEN VAN DEN BRINK, gedoopt te Vaassen op 30 augustus 1744, overleden aldaar op 12 februari 1828, 83 jaar oud. Heimen deed belijdenis met pasen 1770. Hij was gehuwd met Hendrika de Goeijen, overleden voor 1828.

2 CHRISTINA VAN DEN BRINK, volgt onder III-a.

3 GERHARDA VAN DEN BRINK, gedoopt 12 oktober 1749.

4 GERRIT KROON VAN DEN BRINK, volgt onder III-b.

5 JANNA VAN DEN BRINK, gedoopt te Vaassen op 9 januari 1757, overleden te Amsterdam rond 1776, ongeveer 19 jaar oud. Zij deed belijdenis op 14 april 1775 te Vaassen en vertrok met attestatie op 20 september 1775 naar Amsterdam.

III-a CHRISTINA VAN DEN BRINK, dochter van Andries Heimenz (van den Brink) (II) en Aeltje Kroon, gedoopt te Vaassen op 8 januari 1747, overleden te Apeldoorn op 13 juli 1817, 70 jaar oud. Zij deed belijdenis op 22 maart 1769 te Hattem en kwam op 3 juni 1773 te Vaassen uit Hattem, vertrok op 27 mei 1774 uit Vaassen naar Amsterdam, kwam op 9 juni 1774 in Amsterdam, vertrok op 20 maart 1777 uit Amsterdam naar Apeldoorn en kwam op 27 maart 1777 te Apeldoorn uit Amsterdam, aldus de lidmatenregisters der diverse plaatsen.

Zij is in ondertrouw gegaan te Apeldoorn op 28 april 1784 en getrouwd aldaar op 31 mei 1784, op 37-jarige leeftijd met

EVERT HARING (ongeveer 34 jaar oud), geboren te Apeldoorn rond 1750, schoolhouder, overleden te Apeldoorn op 11 juni 1816, ongeveer 66 jaar oud. Uit dit huwelijk:

1 ANTONIA HARING, geboren te Apeldoorn op 10 april 1785.

2 WILLEM HARING, geboren te Apeldoorn op 26 oktober 1786.

3 AALTJE HARING, geboren te Apeldoorn op 1 mei 1788.

4 DRIESJE HARING, geboren te Apeldoorn op 24 juni 1789.

III-b GERRIT KROON VAN DEN BRINK, zoon van Andries Heimenz (van den Brink) (II) en Aeltje Kroon, gedoopt te Vaassen op 11 november 1753, overleden te Apeldoorn voor 1832, hoogstens 79 jaar oud. Zijn dubbele achternaam kreeg hij al bij zijn doop en komt ook voor bij zijn belijdenis en overlijden. Hij deed belijdenis te Vaassen op 23 december 1774. Hij was gehuwd met FIJTJEN DE GOEIJEN, overleden te Apeldoorn voor 1832. Uit dit huwelijk:

1 JOHANNES KROON VAN DEN BRINK, schoolonderwijzer, overleden te Vaassen op 1 mei 1832.

Met dank aan de heer W. Terwel, Gemeente-archief Amsterdam en Gemeente-archief Apeldoorn.

G. Kouwenhoven.

Voor u gelezen

In:

Thema-nummer Heerde Historie.

„Historisch Heerde in Fragmenten”.

Door dr D. Otten.

Aan de hand van 44 kaartfragmenten uit de periode 1811-1944 wordt er iets verteld over de historisch gegroeide indeling van Heerde. Veel benamingen zijn bezig te verdwijnen, maar de historische indeling valt nog te herkennen, zeker met de gegeven kaarten.

De Mothoek nr 2. Heemkundige Vereniging „Nuwenspete”.

Een beschrijving van Het Ronde Huis, ligging, architectuur en bewoning. In het volgende nummer (3) wordt de familie Van Vloten, de bewoners van Het Ronde Huis, besproken. Bladzijde 54 t/m 59.

De Wijerd nr 2.

De molen van het kwartaal:

De Achterste Molen in Wissel bij Epe. Bladzijde 10 t/m 14.

In nr 3 De Vaassense Watermolens. Bladzijde 10 t/m 18.

Nieuwsbulletin Felua. Nr 3.

De Koninklijke Lokaalspoorweg „Willem III”.

De aanleg van de spoorlijn van Hattem naar Apeldoorn. Bladzijde 37 t/m 41.

Arent Thoe Boecop. Nr 45. Uitgave van de Oudheidkundige Vereniging Elburg.

Schapendrift of een Civiele Procedure voor het Hof van Gelderland in de 17de eeuw.

Het blijkt dat de bewoners van „Het Soerelt” gelegen in Veluwen ten zijden der buurschap Tongeren in den Ampte van Eepe op de scheidinge van den Ampten Barneveld, Ermel ende Doornspijk, niet duidelijk weten tot welke Ampt zij behoren. Bladzijde 23 t/m 30.

D. te Riele.

Werkschema voor de archivaris van het Streek-archivariaat Noord-Veluwe

24 december 1991 - 19 juni 1992

week	datum	Hattem	Heerde	Epe
52	24/12-28/12	x		
01	31/12-03/01			x
02	06/01-10/01	x		
03	13/01-17/01		x	
04	20/01-24/01			x
05	27/01-31/01	x		
06	03/02-07/02	x		
07	10/02-14/02			x
08	17/02-21/02	x		
09	24/02-28/02		x	
10	02/03-06/03		verlof	
11	09/03-13/03			x
12	16/03-20/03	x		
13	23/03-27/02	x		
14	30/03-03/04			x
15	06/04-10/04		x	
16	13/04-17/04	x		
17	20/04-24/04			x
18	27/04-01/05	x		
19	04/05-08/05	x		
20	11/05-15/05		x	
21	18/05-22/05			x
22	25/05-29/05	x		
23	01/06-05/06	x		
24	08/06-12/06			x
25	15/06-19/06		x	

Vanwege de arbeidstijdverkorting is het voor bezoek op de vrijdagen gewenst een telefonische afspraak te maken. Mensen die van ver moeten komen worden geadviseerd ook voor andere dagen even te bellen. Telefoon Hattem 05206-31660, Heerde 05782-9494, Epe 05780-15800).

Inhoud

Jaarverslag secretariaat	1
Verslag jaarvergadering 31 oktober 1991 door D. te Riele	2
„Een school om lief te hebben” De geschiedenis van de Tongerense school (slot) door J. C. Kreffer	4
IJdele Marechaussee's door W. Terwel	10
Historisch overzicht van de tot standkoming van diverse kaarten in de gemeente Epe (2) door F. Zandstra	12
Het testament van Margaretha van Reede, douarière Jan Hendrik van Isendoorn à Blois door W. Terwel	14
Boekbespreking: „De weg welken God gehouden heeft met Christina van den Brink, geboren te Vaassen den 5 januarij 1747 en overleden te Apeldoorn den 12 julij 1817 door G. Kouwenhoven	17
Voor u gelezen door D. te Riele	22
Werkschema voor de archivaris van het Streekarchivariaat Noord-Veluwe 24 december 1991 - 19 juni 1992	23